

Кійко С. В.,

доктор філологічних наук,

доцент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМИ І МІЖМОВНІ ОМОНІМИ У ФАХОВІЙ МОВІ ТЕАТРУ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантичної відповідності інтернаціональної німецької й української театральної термінології. Запропоновано низку нових підходів до розгляду явища міжмовної омонімії на матеріалі далекоспоріднених мов і прослідковано культурно специфічну семантико-стильову еволюцію міжмовних омонімів у системі національних мов-носіїв.

Ключові слова: театральне мистецтво, театральна термінологія, семантика, міжмовна омонімія, омонімічний ряд.

Постановка проблеми. Мова театру є професійною субмовою, що охоплює лексику на позначення акторського мистецтва, драматургії, сцени, декорацій, техніки, театральних стилів, видів та форм театру, театральних епох, керівництва театром, театральної організації, поняття музики та танцю у театральних постановках. Без значної за обсягом, багатопланової в семантичному, структурно-словотвірному, лексико-граматичному і функціональному відношеннях театральної лексики неможливо уявити всю повноту і складність словникового складу німецької й української мов нашої епохи. Як кожна професійна субмова, мова театру містить велику кількість інтернаціональних слів та елементів, що зумовлено процесами міжкультурного обміну з тривалою традицією взаємного і багатостороннього збагачення через гастролі, театральні фестивалі на кшталт «Театр світу» (з 1981), «Національний театр» (з 1954), «Московські театральні дні в Мюнхені» (1988) або міжнародні театральні роботи режисерів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення і розвитку театральної лексики української та німецької мов на сучасному етапі їх розвитку були предметом дослідження низки авторів. Зокрема проаналізовано семантичні групи театральної термінології [1], особливості функціонування окремих театральних термінів [2], здійснено тезаурусне моделювання театральної термінології на основі структурні відношень між її елементами (синонімія, кореляція, гіперогіпонімія) [3; 4], а також розглянуто українську театральну термінологію в історичному аспекті – її становлення та розвиток [5]. У вказаних працях описано шляхи формування національних театральних термінологій у зв'язку з історією розвитку драматичного театру, показана системна організація театральної лексики, встановлено структурні та словотвірні типи театральних термінів, виявлено стилістичні функції термінів театру, перенесених в іншостильовий контекст. Проте мова театру розглядається лише як одна зі складових частин конкретної загальнонаціональної мови, феномен інтернаціональності субмови театру залишається поза увагою, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Отже, **мета дослідження** – комплексно розглянути інтернаціональні особливості субмови театру і встановити інтра-

та екстралінгвістичні розбіжності між етимологічно спорідненими німецькими й українськими театральними термінами. У результаті їхньої культурноспецифічної семантико-стильової еволюції у лоні конкретної національної мови-носія та національної терміносистеми театру їхні семантичні структури збагатилися додатковими значеннями. Подекуди їхні семантичні структури суттєво видозмінилися або ж наповнилися іншим змістом. Це вказує на необхідність аналізу та опису міжмовних термінологічних омонімів у субмові театру.

Матеріалом роботи слугувала суцільна вибірка термінів субмови театру з тлумачних і перекладних словників та лексиконів [6; 7; 8] та їх українських відповідників з тлумачного словника української мови [9]. Загальна кількість досліджуваних лексем – 140 формальних міжмовних відповідників, з них 127 іменників, 5 прикметників, 7 дієслів і 1 вигук.

Виклад основного матеріалу. У роботі у структурному і функціональному аналізі досліджуваної терміносистеми ми не диференціюємо термінологічну і професійну лексику. Робочим терміном для їх позначення використовуємо поняття *театральна лексика* (далі – ТЛ), а одиниця, елемент ТЛ умовно називається в роботі *театральним терміном* (далі – ТТ). Отже, під ТЛ ми розуміємо сукупність термінів і професіоналізмів театрального мистецтва, що відображають сукупність відповідних реалій, а під ТТ – слово чи сполучення слів, яке стосується сфери театрального мистецтва.

Німецька й українська ТЛ формувались як за рахунок елементів національної мови, так й іншомовних запозичень інтернаціонального характеру. Одним із найважливіших джерел є запозичення з латини (*die Dekoration* – *декорація*, *das Requisit* – *реквізит*, *die Repetition* – *пенетіція*) і грецької мов (*das Amphitheater* – *амфітеатр*, *der Dialog* – *діалог*, *die Dramaturgie* – *драматургія*). У сучасних німецькій і українській ТЛ наявні також численні запозичення з французької (*das Benefiz* – *бенефіс*, *die Premiere* – *прем'єра*), англійської (*das Musical* – *мюзикл*, *die Travestie* – *травесті*), італійської (*der Impresario* – *імпресаріо*, *die Soffitte* – *софіти*) та інших мов. Досліджуваний прошарок лексики утворює терміносистему, в межах якої ми виділяємо не тільки вузькоспецифічні терміни (*der Regisseur* – *режисер*, *das Requisit* – *реквізит*, *das Szenario* – *сценарій*, *die Travestie* – *травесті*, *der Figurant* – *фігурант*), але й слова широкого вжитку з інших галузей культури і мистецтва (*das Abonnement* – *абонемент*, *der Autor* – *автор*, *die Intonation* – *інтонація*). Оскільки основою драматичного мистецтва є література, то певна частина ТЛ збігається з літературознавчою термінологією на позначення драматичних жанрів літератури (*die Exposition* – *експозиція*, *der Epilog* – *епілог*, *das Intermedio* – *інтермедія*, *der Prolog* – *пролог*, *die Tragödie* – *трагедія*). У драматичному театрі присутні також елементи музики і балету, тому до ТЛ належать слова із суміжних терміносис-

тем, як *der Dirigent* – диригент, *die Partitur* – партитура, *der Solist* – соліст та ін.

Серед досліджуваних інтернаціоналізмів у складі ТЛ можна виділити 14 предметно-тематичних груп, а саме:

1) найменування осіб, безпосередньо пов'язаних з театральним мистецтвом, а саме: а) виконавців (*der Debütant* – дебютант, *der Partner* – партнер, *der Statist* – статист, *der Koryphäe* – корифей); б) митецького персоналу театру (*der Dramaturg* – драматург, *der Regisseur* – режисер); в) робітників технічних цехів (*der Dekorateur* – декоратор, *der Requisiteur* – реквізитор); г) службовців театру (*der Kassierer / der Kassier* – касир, *der Garderobier* – гардеробник);

2) номінації сцени і її складових частин (*das Portal* – портал, *die Planchette* – планшет та под.);

3) назви складових частин глядацької зали (*der Balkon* – балкон, *die Galerie* – галерея, *die Loge* – ложа та ін.);

4) найменування компонентів і засобів сценічного мистецтва: а) назви засобів виражальних сценічних дій і акторської майстерності (*die Intonation* – інтонація, *die Mimik* – мімік, *die Geste* – жест); б) назви негативних акторських засобів роботи (*die Deklamation* – декламаційність);

5) найменування зовнішніх засобів сценічної виразності спектаклю, а саме: а) різновидів декораційного оформлення (*die Dekoration* – декорація, *die Kulisse* – куліса); б) предметів театрального вжитку (*die Accessoire* – аксесуар / бутафорія, *das Requisit* – реквізит); в) різновидів звукового оформлення спектаклю (*die Montage* – монтаж, *der Effekt* – ефект); г) освітлюваних пристроїв театральної сцени (*die Rampe* – рампа, *die Soffitte* – софіти); д) понять, пов'язаних з постановкою спектаклю (*die Person* – персонаж, *das Repertoire* – репертуар);

6) назви різноманітних видів, жанрів драматичного твору і форм його сценічного втілення (*das Drama* – драма, *die Komödie* – комедія, *die Premiere* – прем'єра, *die Tragödie* – трагедія та ін.);

7) назви складових частин п'єси (*der Akt* – акт, *der Epilog* – епілог та ін.);

8) найменування основних форм драматичної мови (*der Dialog* – діалог, *der Monolog* – монолог, *die Replik* – репліка та ін.);

9) найменування театральних амплуа (*der Komiker* – комік, *die Travestie* – травесті, *der Tragiker* – трагік та ін.);

10) назви поширених форм театральних колективів і заходів, пов'язаних з організацією театральної справи (*die Truppe* – трупа, *das Benefiz* – бенефіс та ін.);

11) реакція відвідувачів на виставу, способи театральної реклами та форми дозволу на відвідування театру (*bravo* – браво, *das Abonnement* – абонемент);

12) назви понять, що передували сучасному театру (*das Intermedio* – інтермедія, *der Chorege* – хореґ та ін.);

13) найменування теоретичних галузей мистецтвознавства, пов'язаних із театральним мистецтвом (*die Szenographie* – сценографія та ін.);

14) найменування дій, пов'язаних з підготовкою і випуском спектаклю (*doubeln* – дублювати, *soufflieren* – суфлювати та ін.).

Наведена вище класифікація не передає повної картини всієї тематичної різноманітності ТЛ, оскільки не містить найменувань різного роду театрів на кшталт *драматичний театр* – *das Schauspielhaus*, *пересувний театр* – *das Wandertheater / die Wanderbühne*, *театр комедії* – *das Lustspielhaus*, *театр ля-*

льок – *das Puppentheater*, теоретичних галузей театрального мистецтвознавства: *основи драматургії* – *die Grundlagen der Dramaturgie*, *сценічний рух* – *die Bewegung auf der Bühne / die Bühnenpräsenz*, спеціальної термінології, запропонованої окремими діячами театрального мистецтва, типу *експериментальний театр* – *das Experimentiertheater / die Experimentierbühne*, *дидактичний театр* – *didaktisches Theater*, *das Off* – *задня частина сцени*, *das Black-out* – *раптове затемнення сцени* тощо. Виникнення таких термінів зумовлено потребою в уточненні основного найменування. Як бачимо, в українській і німецькій мовах ця ТЛ представлена словосполученнями і композитами, серед яких нема інтернаціональної лексики.

Категорійно-граматична база театральних інтернаціоналізмів представлена трьома граматичними класами слів. Основним граматичним класом є іменники (127 омпар), що зумовлено їх здатністю класифікуватися за ступенем абстракції, значною потенціальною можливістю деривації. Менш представлені прикметники і дієслова. У зв'язку з тим, що дієслова, які необхідні для позначення спеціальних процесів, важче піддаються логічній класифікації, вони зазвичай витісняються віддієслівними іменниками: *дублювання*, *мізансценування*, *перевтілення*, *суфлювання*. Загальна кількість дієслівних омпар дорівнює 7: *debütieren* – *дебютувати*, *doubeln* – *дублювати*, *dramatisieren* – *драматизувати*, *improvisieren* – *імпровізувати*, *inszenieren* – *інсценувати*, *probieren* – *пробувати*, *soufflieren* – *суфлювати*. Своєрідність прикметників у ТЛ полягає в тому, що вони, виконуючи переважно класифікаційну функцію, рідко виступають у самостійній функції, будучи компонентами складових частин термінів, пор.: *акторський прийом*, *бутафорський цех*, *виконавська майстерність*, *декораційне оформлення*. Кількість ад'єктивних омпар складає 5: *dekorativ* – *декоративний*, *didaktisch* – *дидактичний*, *theatralisch* – *театральний*, *total* – *тотальний*, *tragisch* – *трагічний*. У вибірці трапився також один вигук *bravo* – *браво*, запозичений з італійської мови.

Серед досліджуваних лексем можна виокремити як міжмовні омоніми, які є потенційним джерелом інтерференційних помилок, так і суто інтернаціоналізми, значення яких у німецькій і українській мовах однаково. Кількість інтернаціоналізмів набагато менша, ніж міжмовних омпар, і становить 8 пар, серед яких 7 іменників і 1 вигук. Сюди належать такі пари іменників, як нім. *die Arie* – укр. *арія* «вокальний твір», нім. *der Balkon* – укр. *балкон* «місце для глядачів у середніх і верхніх ярусах», нім. *das Ballett* – укр. *балет* «вид театрального мистецтва, що поєднує танець, музику і драматургічний задум», *der Debütant* – укр. *дебютант* «митець, який уперше виступає перед публікою», нім. *die Primaballerina* – укр. *прима-балерина* «балерина, яка виконує перші партії», нім. *der Regisseur* – укр. *режисер* «постановник спектаклю». Інтернаціональним є також вигук нім. *bravo* – укр. *браво*, який уживається як вияв похвали, схвалення чого-небудь.

Загальна кількість формальних відповідників, які не є інтернаціоналізмами, складає 132 міжмовні омпари, з них 120 іменників, 5 прикметників і 7 дієслів. Ми вважаємо закономірні корелятивні варіації та розбіжності *формально-мовних* (фонетичних, графічних, акцентологічних та інших) ознак театральних термінів у порівнюваних мовах-носіях вторинними, тоді як їхні *сигніфікативно-понятійні* корелятивні розбіжності – первинними. Такий відхід дозволить підкреслити *інтерференційно-небезпечні* компоненти *внутрішньої* та *зовнішньої* форми термінів і таким чином запобігти викривленню понятій-

ного апарату відповідних терміносистем. Серед досліджуваних термінів нам не трапилися міжмовні омоніми з випадковим фонетичним і/або графічним збігом. Усі досліджувані 132 пари міжмовних термінологічних омонімів є етимологічно спорідненими терміноодинамиціями. Зіставлення внутрішньої сторони досліджуваної лексики дозволяє поділити її на дві великі групи: повні і часткові міжмовні омоніми.

До **повних міжмовних термінологічних омонімів** належить чотири типи дивергенції:

1) омпари, у яких відсутні формальні відповідники в німецькій або українській театральній мові, але наявні такі відповідники в інших термінологіях чи сферах мовного вжитку (26 термінопар), наприклад, нім. *die Charge* – укр. *шарж*. У німецькому слові наявне термінологічне значення «(театр.) роль другого плану», не засвідчене в українському відповіднику. Такі термінопари інтерферентно-небезпечні, оскільки міжмовна омонімія перехрещується тут з внутрішньомовною термінологічною омонімією на рівні різних терміносистем однієї мови-носія. Так, нім. *die Charge* має ще декілька термінологічних значень: «(військ.) звання; (техн.) завантаження доменної печі; (фарм.) серія лікарських засобів». Для омпари нім. *das Portal* – укр. *портал* відмічено два спільні значення: «архітектурно оформлений вхід до будинку» і «(техн.) металева рама як частина опорної конструкції». В українському слові присутнє термінологічне значення зі сфери театру «архітектурне обрамлення сцени». Натомість німецьке слово вживається у комп'ютерній галузі для позначення першої сторінки браузера. В омпари нім. *das Accessoire* і укр. *аксесуар* в обох мовах по-різному переосмислене первинне значення французького слова *accessoires* «другорядні речі» < лат. *accedere* «додавати». Так, згідно з цими словника [7], нім. *Accessoires* позначає такі предмети: *Taschen, Schuhe, Kleidung, Schmuck, Uhren, Möbel, Brillen, Hüte, Textilien, Lederwaren, Handtaschen, Bekleidung, Kleider, Gürtel, Parfüm, Schals, Kosmetik, Dessous, Farben, Kostüme, Sortiment, Männeranzügen, T-Shirts*. Український відповідник має більший семантичний обсяг і, крім позначення модних деталей одягу, оформлення, оздоблення, містить термінологічне значення «бутафорія», відсутнє в німецького відповідника. У німецького полісемантичного іменника *der Block* наявне значення «відділена частина глядацьких місць у театрі», не відмічене в жодному з п'яти українських омонімічних іменників, пор. *блок*¹ «(тех.) механізм для підняття важких предметів»; *блок*² «(тех.) частина споруди, пристрою»; *блок*³ «(політ.) об'єднання держав, організацій, партій»; *блок*⁴ «упаковка цигарок»; *блок*⁵ «захист, перешкода». Аналогічну картину спостерігаємо у порівнянні нім. *die Gala* з трьома формальними українськими відповідниками: *гала*¹ «особливо урочисте видовище»; *гала*² «народ в Ефіопії»; *гала*³ «(діал.) литка». Жодне зі значень не відповідає зафіксованому в німецькому відповіднику *die Gala* термінологічному значенню «вистава, концерт, виступи митців»;

2) етимологічно споріднені термінопари, члени яких, маючи подібну внутрішню форму, позначають різні референтні сфери у різних галузях театру. Так, нім. *der Chor* і укр. *хор* позначають в обох мовах групу осіб, що разом співають пісню, а також вокальний твір і його виконання, співочий колектив, парні струни в музичних інструментах. Термінологічні значення з театральної сфери в цих іменників розходяться: нім. *der Chor* вживається для позначення групи акторів, які коментують події на сцені, тоді як укр. *хор* позначає виконавців у давньогрець-

кому театрі, які спільно вели одну з основних партій вистави. Розходження термінологічних значення спостерігається також в омпари нім. *der Garderobier* – укр. *гардеробник*. Німецький форматив має значення «особа, відповідальна за догляд за сценічними костюмами», тоді як український відповідник позначає людину, яка обслуговує роздягальню. Цікавим є співвідношення вільних і термінологічно відмічених значень в омпари нім. *die Maske* – укр. *маска*. Спільними для обох слів є основне та деякі переносні, насамперед метонімічні, значення «заслона для обличчя», «людина в маскарадному костюмі», «зліпок із гіпсу», «пристосування для подачі кисню», «темна морда в собаки світлого окрасу» та 2у системах оброблення інформації – набір символів для контролю». Термінологічні значення зі сфери театру розходяться: нім. *die Maske* позначає обличчя актора, змінене за допомогою макіяжу, бороди, перуки. Укр. *маска* вживається для позначення зовнішнього вигляду, характерних рис актора, що зображує певний тип. Український відповідник має ще два термінологічних значення зі сфери театру: «постійний персонаж італійської комедії 16–18 ст.» і «розважальна придворна вистава». Загалом, налічуємо 7 міжмовних омонімічних термінопар, які позначають різні референтні сфери у різних галузях театру;

3) омонімічні терміногрупи, утворені внаслідок внутрішньомовної омонімії або паронімії в німецькій мові, що викликає міжмовну інтерференцію і призводить до міжмовної німецько-української омонімії. Прикладом слугують іменники укр. *драматург* та нім. *der Dramaturg / der Dramatiker*. Укр. *драматург* позначає письменника, який створює драматичні твори і є відповідником до нім. *der Dramatiker*, тоді як нім. *der Dramaturg* має значення «літературний poradnik у театрі». Укр. *наптія* має два німецькі відповідники – *die Partie* і *die Partei*, запозичені з франц. *partie* «частина». Укр. *наптія* у значеннях «політична організація», «група осіб зі спільними інтересами, переконаннями» перекладається нім. *die Partei*, а в значеннях «певна кількість предметів, товарів», «певна кількість продукції», «гра (в шахи, карти)», «заміжжя» має німецький відповідник *die Partie*. Терміни зі сфери театру «частина багатоголосного музичного твору; її виконання» відповідають нім. *die Partie*. Укр. дієслову *пробувати* відповідають нім. *proben* і *probieren*. У значенні «випробовувати на якість, придатність», як-от: *пробувати актора на головну роль* німецьким відповідником буде дієслово *proben*. Нім. *probieren* має також термінологічно відмічене значення «репетирувати певну сцену», не наявне в укр. *пробувати*.

Кількість таких міжмовних омонімічних пар у нашій вибірці становить 8 термінопар. Такий змішаний тип інтерференції характерний насамперед для низького рівня іншомовної компетенції і особливо важливий з огляду на запобігання створенню неправильних (калькованих) відповідників на матеріалі інтернаціональних морфем, напр., коли білінгви-носії німецької мови утворюють терміноформу **der Komik* замість наявного усталеного *Komiker*, виходячи з міжмовної українсько-німецької відповідності суфіксів *-ik(a) = -ik* (пор. *міміка – die Mimik, репліка – die Replik*; загалом близько 860 іменників цього типу);

4) пари повних міжмовних омонімів зі спільною семою, яка по-різному реалізувалася в кожному формальному відповіднику (4 ТТ): нім. *chargieren* і укр. *шаржувати*, запозичені з франц. *charger* «вантажити; перебільшувати». В українській мові розвинулося значення «зображувати у вигляді шаржу», у німецькій – три термінологічних значення «(студ.) з'являти-

ся у вбранні студентської спілки; грати на сцені, надмірно підкреслюючи почуття; (*метал.*) завантажувати печі». Як бачимо, значення «перебільшувати» отримало два різних переосмислених тлумачення: у німецькій мові воно містить сему «грати», а в українській – «перебільшено зображати». У німецькій мові для позначення поняття, аналогічного українському, розвинулося інше дієслово – *karikieren*. Таким чином, знову отримуємо інтерференцію семантичного типу, характерну для низького й середнього рівня іншомовної компетенції.

До **неповних** (або часткових) **міжмовних термінологічних омонімів** відносимо формально-паралельні етимологічно споріднені одиниці, хоча б одне з термінологічних значень яких стосується однієї і тієї ж референтної сфери, а інші не збігаються (87 ТТ). Вони є «найпідступнішими порадиниками» професійного перекладача, оскільки особи із вищим та середнім рівнем іншомовної компетенції найчастіше помилково ототожнюють ті одиниці, які виявляють відносно незначні семантичні, структурні або екстралінгвістичні розбіжності. Задля комплексного конфронтативного представлення досліджуваних часткових міжмовних термінологічних омонімів пропонуємо декілька типологій їхніх корелятивних розбіжностей, які перетинаються і доповнюють одна одну, тобто одні й ті самі терміни можуть одночасно брати участь у різних типах омонімічних відношень.

1. Під час порівняння семантичних структур досліджуваних омонімів ми зафіксували три типи розбіжностей семантичної структури:

а) *нім.* моносемічний ТТ – *укр.* полісемічний ТТ, як-от: *нім. das Foyer* позначає приміщення для відпочинку глядачів під час антракту. *Укр. фойє* має також похідне термінологічне значення «приміщення для відпочинку артистів між актами вистави», відсутнє в німецькому слові. *Нім. die Loge* і *укр. ложа* позначають відділені перегородками місця для глядачів у залі. В українському слові присутнє переносне значення «люди, що сидять на цих місцях», не засвідчене в німецькому відповіднику;

б) *нім.* полісемічний ТТ – *укр.* полісемічний ТТ. Для омоніми *нім. das Proszenium* і *укр. просценіум* спільними є два термінологічних значення: «майданчик для гри акторів» і «передня частина сцени». Німецький відповідник має також третє термінологічне значення зі сфери театру, утворене на основі метонімічного переносу: «ложа, яка межує з просценіумом», не засвідчене в українському слові;

в) *нім.* полісемічний ТТ – *укр.* моносемічний ТТ, як-от: *нім. die Orchestra* і *укр. оркестра* зі спільним значенням «центральна частина театру в Давній Греції». Німецький відповідник має ще два похідних значення «(15-16 ст.) місце для придворної публіки» і «(17 ст.) місце для оркестру». *Нім. die Revue* і *укр. ревью* мають спільне значення «естрадне / театральне видовище». У німецького відповідника розвинулося також переносне значення «група, яка виконує ревью».

У цій класифікації ми обмежилися розглядом лише тих значень, які стосуються сфери театру. У вибірці трапилися також численні випадки міжмовної омонімії на рівні загальновоживаної мови, при цьому окремі термінологічні значення є повними відповідниками і не викликають інтерференційних помилок під час перекладу. Так, *нім. der Akt* у значенні «частина театральної вистави» відповідає *укр. акт*. У той же час значення «(цирк, вар'єте) номер» перекладається українською як «номер 2: *ein akrobatischer Akt* – *акробатичний номер*. Наведені класифікації використовуються допоміжними під час опису таких типів розбіжностей:

1) сигніфікативно-понятійні розбіжності/нетотожності:

а) за нетотожністю *домінуючої сему* у загальному обсязі термінологічних значень, тип «процесуальність → результативність». Прикладом слугують *нім. die Szenografie* і *укр. сценографія*, які мають спільне значення «художнє оформлення спектаклю, вистави (декорації, костюми, освітлення і т. ін.)». В українській мові розвинулося похідне значення «мистецтво такого оформлення»;

б) за нетотожністю типу «явище → його об'єкт», як-от: *нім. das Abonnement* позначає право отримувати протягом певного часу газети, журнали, квитки в театр або кіно. *Укр. абонемент* набуло також метонімічного значення «реєстрова бібліотечна картка читача-абонента»;

в) за різними ступенями абстрактності, а саме за нетотожністю типу «поняття вищого ступеня абстракції → поняття вищого ступеня абстракції». Так, *нім. dramatisieren* і *укр. драматизувати* мають спільне значення «відобразити події в драматичній формі». Український відповідник включає також поняття нижчого рівня абстракції «надавати твору драматичної форми», не наявне в німецькому слові. Прикметники *нім. total* і *укр. тотальний* позначають реалії, які стосуються всіх, охоплюють все, які поширюються на всіх, і є синонімами до слів «загальний, всеосяжний, повний». У німецькому прикметнику розвинулося у сполученні з іменником *theater* значення нижчого ступеня абстракції «який задіює глядачів у драматичні події на сцені»;

г) за *гіперо-гіпонімічними відношеннями* (термін із вужчим значенням (гіпонім) – термін із узагальнюючим значенням (гіперонім). Так, *нім. die Annonce* означає будь-яке оголошення в газеті, журналі, і є синонімом до слів *Anzeige, Inserat, Werbung, Zeitungsanzeige, Offertemodi* як *укр. анонс* позначає «оголошення про спектакль, фільм, лекцію».

2) термінологічно-узусні розбіжності: хронологічні розбіжності типу «застарілий термін – сучасний (частотний) термін». Прикладом може слугувати омоніми *нім. das Benefiz* – *укр. бенефіс*, у якої співпадає значення «вистава на честь митця», при чому *нім.* значення є застарілим. Більш частотним у німецькій мові є значення «благодійний захід». В українській мові розвинулося переносне нетермінологічне значення «момент вищого успіху, слави». *Нім. die Galerie* і *укр. галерея* мають спільне значення «верхні яруси театру», при чому це значення у німецькому слові відмічене як застаріле; натомість вживається сполучення *oberster Rang*. *Нім. Galerie* позначає насамперед митецькі виставки і є синонімом до слів *Ausstellungsraum, Gemäldesammlung, Bildersammlung*.

3) функціонально-стильові розбіжності:

а) у межах театральної мови типу *нетиповий (неофіційний) термін – типовий (офіційний, рекомендований) термін*. Так, *нім. die Rampe* позначає передній, трохи припіднятий край сцени як межу між сценою і глядацьким залом і в цьому значенні вживається у сталому виразі *über die Rampe kommen/gehen* «мати успіх у публіки». Український відповідник у значенні «театральна сцена» вживається рідко, на що вказує відповідне маркування у словниковій статті.

б) розбіжність типу *термін високого стилю – нейтральний або універсальний термін*: *нім. der Akteur* – *укр. актор*. У значенні «виконавець ролей» українське слово є нейтральним терміном, а німецьке – терміном високого стилю, замість якого вживається нейтральне *der Schauspieler*.

в) розбіжність типу «*нетиповий / типовий для національної мови-носія термін*». Так, *укр. касир* у значенні «прода-

вещь квитків» має два німецькі відповідники: *der Kassier* і *der Kassierer*; при чому вживання *der Kassier* обмежене територіально (південна Німеччина, Австрія, Швейцарія).

Феномен міжмовної омонімії в субмові театру поєднує не тільки близькоспоріднені, але й генетично далекоспоріднені мови. Зі 132 досліджуваних німецько-українських термінологічних омопар 58 відповідників мають латинське (44%), 27 – грецьке (20%), 26 – французьке (20%), 8 – італійське (6%), 6 – англійське (5%) і 1 – арабське походження (1%). Чотири слова є спільногерманськими, а два запозичені з нижньонімецьких діалектів.

Висновки. Результати порівняльного дослідження театральної термінології в німецькій і українській мові свідчать про те, що кількість інтернаціоналізмів (8 пар) набагато менша, ніж міжмовних омопар (132 ТТ). Зіставлення внутрішньої сторони ТТ дозволяє поділити їх на повні і часткові міжмовні омоніми. До повних міжмовних термінологічних омонімів належить 4 типи дивергенції: а) омопари, у яких відсутні формальні відповідники в німецькій або українській театральної мові, але наявні такі відповідники в інших сферах мовного вжитку; б) термінопари, члени яких при схожій внутрішній формі позначають різні референтні сфери у різних галузях театру; в) терміногрупи, утворені внаслідок внутрішньомовної омонімії або паронімії; г) терміногрупи, які містять спільну сему, що по-різному реалізувалася в кожному формальному відповіднику. До неповних (або часткових) міжмовних термінологічних омонімів належить формально-паралельні етимологічно споріднені одиниці, хоча б одне з термінологічних значень яких стосується однієї і тієї ж референтної сфери, а інші не збігаються. На сигніфікативно-понятійному рівні виділяємо такі типи розбіжностей: а) за нетотожністю *домінуючої семи* у загальному обсязі термінологічних значень, тип *процесуальність* → *результативність*; б) за нетотожністю типу *явище* → *його об'єкт*; в) за різними ступенями абстрактності; г) за гіперо-гіпонімічними відношеннями. Термінологічно-узусні розбіжності представлені у нашій вибірці хронологічними розбіжностями типу *застарілий термін* – *сучасний (частотний) термін*. На функціонально-стильовому рівні виділяємо такі типи розбіжностей: а) неофіційний ТТ – офіційний (рекомендований) ТТ; б) ТТ високого стилю – нейтральний ТТ; в) нетиповий / типовий для національної мови-носія ТТ. Викладене вище дозволяє зробити загальний висновок про необхідність створення міжмовного словника термінологічних омонімів зі сфери театру, який би узагальнив практику живого театрального слововживання, показав би широкі можливості для точного позначення театральних реалій (понять) засобами національної

мови, сприяючи тим самим підвищенню культури перекладу і термінологічної культури в цілому.

Література:

1. Ліхнівська Л. Фольклорний театр: проблеми термінології. Народна творчість та етнографія. 2003. № 5–6. С. 93–104.
2. Костюк А. Сцена, кіно, світло рампи... Культура слова. 1989. Вип. 6. С. 35–39.
3. Кулікова О. Особливості формування бази даних для дослідження театральної термінології. Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 51. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2015. С. 259–266.
4. Дятчук В., Барабан Л. Український тлумачний словник театральної лексики. 2-е вид. Київ: Аконті, 2002. 150 с.
5. Клековкін О. Межі театру (проблеми термінології). Український театр. 2008. № 4. С. 20–25.
6. Duden Deutsches Universalwörterbuch. 6. Aufl. Mannheim 2006 [CD-ROM].
7. Fischborn G. Wörterbuch der darstellenden Künste: russisch-deutsch/deutsch-russisch mit einem Verzeichnis häufig aufgeführter Bühnenwerke. 2. Aufl. Leipzig: Verl. Enzyklopädie, 1979. 255 S.
8. Theaterlexikon auf Theaterverzeichnis.de. URL: <http://www.theaterverzeichnis.de/lexikon.php>.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://www.slovnkyk.net/>.

Кийко С. В. Интернационализмы и межъязыковые омонимы в профессиональном языке театра

Анотація. Стаття посвящена дослідженню семантичних соотвествий інтернаціональної німецької і української театральної термінології. Предложено нові підходи к рассмотрению явления межъязыковой омонимии на материале дальнеродственных языков и описана культурно-специфическая семантико-стилевая эволюция межъязыковых омонимов в системе национальных языков.

Ключевые слова: театральное искусство, театральная терминология, семантика, межъязыковая омонимия, омонимический ряд.

Kiyko S. Internationalisms and interlingual homonyms in the professional theater language

Summary. The article deals with research of the semantic equivalence of international German and Ukrainian theatrical terms and suggests a number of new approaches to the phenomenon of interlingual homonymy in distantly related languages and investigates culturally specific, semantic and stylistic evolution of German-Ukrainian homonyms in the systems of the national languages.

Key words: theatrical art, theatrical terminology, semantics, interlingual homonymy, homonymic row.